

El llenguatge no sexista a la Universitat de Barcelona: criteris i aplicació pràctica

En aquest document es presenten, en primer lloc, els criteris que s'han fixat a la Universitat de Barcelona sobre aquest tema i, en segon lloc, els procediments pràctics, els condicionaments de la institució i els problemes que sorgeixen en l'aplicació.

Criteris per evitar la discriminació per raó del sexe en els textos de la Universitat de Barcelona

En una societat com la nostra és bo intentar evitar en la redacció de textos usos innecessàriament sexistes. Els criteris que es presenten a continuació recullen els aspectes que cal tenir en compte a l'hora d'afrontar aquest tema. Bàsicament, com es podrà observar, hi ha criteris de dues menes: aquells que afecten les paraules utilitzades i aquells que afecten les estructures sintàctiques.

Noms de professions, càrrecs i places de treball

En referir-nos als noms de les professions, els oficis i els càrrecs és obligat servir-se de les formes femenines quan sabem que són dones.

empresària, arquitecta, enginyera, graduanda, doctoranda, delegada del Rectorat, secretària general, ajudanta, tècnica de laboratori, assistenta, executiva, psiquiatra, presidenta, ministra, consellera

El substantiu *estudiant* pot referir-se indistintament a homes i dones, tot i que també existeix una forma específica per al femení, *estudianta*, d'ús poc freqüent i poc necessari.

una estudiant, les estudiants de la Facultat

Quan hi ha una única forma per al masculí i per al femení (noms invariables), l'article femení —determinat o indeterminat— és l'element diferenciador que cal usar. Semblantment, convé usar les formes femenines dels numerals i dels adjectius i pronoms indefinits.

*la gerent, la cap, una auxiliar, una representant, les fiscals, unes homeòpates,
dues intèrprets, la segona tinent d'alcalde, algunes periodistes*

Per anomenar de manera genèrica les places, els llocs de treball, els càrrecs i els títols acadèmics no és necessari usar les formes dobles. N'hi ha prou d'usar les formes masculines —cal tenir en compte que la forma gramatical genèrica (no marcada) en català és la masculina. Aquest criteri és especialment útil per a la redacció de textos de caràcter normatiu (tradicionalment s'ha aplicat en reglaments, estatuts, lleis, ordres i decrets, etc.).

*una plaça de bidell, el càrrec de vicegerent, convocatòria d'auxiliars
administratius, s'ha anunciat la creació d'una nova plaça de tècnic informàtic,
requereixen un llicenciat en Farmàcia, cal elegir el president de la Mesa*

En els casos en què puguem referir-nos a l'òrgan en comptes d'esmentar la persona que ocupa el càrrec corresponent és recomanable que escollim la primera opció.

*adreceu la vostra sol·licitud al Rectorat
la Gerència i l'equip de govern volen implantar un nou model d'organització
però: la cap d'estudis de [...] s'adreça a la vicerectora per exposar-li [...]*

Discrepàncies amb el DIEC

El nombre de discrepàncies amb el *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans és molt petit, atès que en general s'utilitzen les mateixes formes morfològiques que les que recull el diccionari.

Una primera discrepància és que a la Universitat de Barcelona no es fa servir el sufix *-essa* com a morfema flexiu en els casos de noms de professions. Això implica:

- Que hi hagi la tria d'una de les dues possibilitats que ofereix el DIEC (*advocada* i no *advocadessa*; *alcalde* i no *alcaldessa*; *poeta* i no *poetessa*).
- Que s'utilitzi una forma no recollida com a femení pel DIEC (*la metge* i *la jutge*).

A més d'aquest cas concret, constatem que en l'àmbit de la Universitat de Barcelona no s'usen —o es fan servir molt esporàdicament— els lexemes *bidella* (es prefereix *la bidell*) i *estudianta* (es prefereix *una estudiant*).

Una altra qüestió que cal comentar en aquest punt és que a la Universitat de Barcelona es fan servir algunes formes lèxiques que no apareixen al DIEC: *criminòleg/òloga*, *doctorand/a*, *tesinand/a*, *genetista*, la professió de *relacions públiques*, un o una *màster* —persona que té aquesta titulació.

Designació de col·lectius o grups de persones

Sempre que existeixin, és convenient usar els mots col·lectius específics per designar una pluralitat de persones d'un mateix grup, estament, categoria professional, etc. En absència del mot col·lectiu, podem usar el substantiu plural masculí, precedit únicament d'un article o d'un adjectiu indefinit masculins; o bé el mot abstracte corresponent (*tutoria* en comptes de *tutor/a*).

l'alumnat o bé *els alumnes*
el funcionariat universitari
el professorat
el personal docent i investigador
el personal d'administració i serveis
el personal sanitari o bé *el personal mèdic i d'infermeria*
el personal laboral i funcionari
la plantilla o bé *els treballadors*
el clergat o bé *la clerecia*
la secretaria o bé *el secretariat*
la comunitat universitària o bé *els universitaris*
la coordinació o bé *els coordinadors*
l'electorat o bé *els electors*
la ciutadania o bé *els ciutadans*
la població d'Andorra o bé *els andorrans*
l'adolescència o bé *els adolescents*
la milícia o bé *els militars*
la consergeria o bé *els conserges*
tots els doctors en Enginyeria Química
qualsevol treballador de l'empresa
cap director tècnic de la Gerència
alguns investigadors de l'IDIBAPS

És preferible no usar *estudiantat*, paraula innecessària i ben poc arrelada en l'àmbit universitari català.

Pel que fa als cossos i a les escales de l'Administració, és preferible referir-s'hi per mitjà de l'activitat o la titulació que els caracteritza —en comptes d'usar el masculí plural.

cos auxiliar tècnic (per *cos d'auxiliars tècnics*)
cossos de funcionariat docent (per *cossos de funcionaris docents*)
escala administrativa (per *escala d'administratius*)
escala de titulació superior (per *escala de titulats superiors*)
escala auxiliar de biblioteca (per *escala d'auxiliars de biblioteca*)

Tradicionalment, en frases com ara *Tots hi podrem prendre part* cal entendre un subjecte plural compost per homes i dones. El pronom *tots*, semblantment a *tothom*, es refereix al conjunt de persones, a la totalitat d'individus. En general, aquesta és la percepció habitual dels catalanoparlants, que ens estalvia d'haver de recórrer a *tots i totes*.

Alguns casos especials i altres expressions

Són un cas a part les designacions genèriques de *nen/nena* i d'*home/dona*. La primera es resol preferentment per mitjà dels mots *infant* o *criatura*. La segona, amb paraules com ara *persona* o *ésser humà*. Aquesta mena de solucions fan evitables la incomoditat i la redundància de la designació doble (*els nens i les nenes, l'home i la dona*). Les designacions dobles són encertades quan es vol remarcar un i altre gènere, sempre que siguin usos poc freqüents.

l'infant, com a persona que és [...]
els infants de l'escola també fan classe als patis: gimnàstica, tutories, etc.
l'ésser humà es planteja des de temps immemorials [...], però: tant l'home com la dona es plantegen [...]

En determinats àmbits especialitzats és freqüent designar la professió amb el genèric (masculí o femení) que l'exerceix o l'ha exercida més habitualment. Però també són possibles i més recomanables altres solucions.

el personal de secretaria (o *la secretaria de direcció*) per *les secretàries de direcció*
el personal d'infermeria (si ens consta que són dones i homes) per *les infermeres*
les llevadores (es considera genèric el femení)

Altres recursos i expressions no discriminatòries:

el cos humà (per *el cos de l'home*)
la persona encarregada (per *l'encarregat*)
les persones interessades (per *els interessats* o *els afectats*)
qualsevol castellanoparlant (per *el castellanoparlant*)

Regulació de l'ús de les formes dobles

En general, i especialment dins dels textos, és recomanable no usar la forma doble, ja que enfarrega i en dificulta la lectura, o usar-la solament de manera esporàdica i amb valor emfàtic (en el títol d'un article o d'una conferència, per exemple). Recordem que la forma gramatical genèrica (no marcada) en català és la masculina, especialment en plural.

Certs professors claustrals han proposat [...] en comptes de Certs professors i certes professores claustrals han proposat [...]

algun dels col·laboradors del Departament és millor que algun dels col·laboradors/dores del Departament, o que algun dels col·laboradors i alguna de les col·laboradores del Departament

«Els advocats i les advocades volem exercir en català?»

En el llenguatge administratiu cal distingir entre formularis, circulars i impresos, d'una banda, i documents personalitzats (una carta, per exemple), en què ja sabem a qui va adreçat el text, de l'altra. En el primer cas —en què ens adrecem a un destinatari múltiple o indeterminat— podem usar la forma doble, és a dir, la forma masculina i la femenina alhora, tot i que és preferible de buscar possibles expressions alternatives.

Benvolgut/uda senyor/a, o bé Benvolgut senyor, benvolguda senyora, o fins i tot Benvolguda senyora, benvolgut senyor, però no Benvolgut/Benvolguda senyor/senyora,

Alumne/a: _____ però: la persona interessada en lloc de l'interessat / la interessada

Nom i cognoms: _____ o bé: _____
[Nom i cognoms]

en comptes de Sr./Sra.: _____

Lloc de naixement: _____ en lloc de *nascut/uda a* _____

amb la llicenciatura en [...] en comptes de llicenciat/ada en [...]

En el segon cas (documents personalitzats), cal evitar aquesta forma doble i usar la que correspongui segons el destinatari del text o la persona a qui ens referim. Tampoc no hem d'usar el tractament *senyoreta*, atès que comporta una discriminació respecte del masculí, que no distingeix els homes casats dels que no ho són.

Distingida senyora, (quan ens adrecem a una consellera, per exemple)

Benvolguda companya, (si saludem una col·lega en una carta)

la dita pèrita ha fixat [...] (sabem que es tracta d'una dona)

[...] celebrem que hàgiu estat nomenada consellera delegada [...]

L'ús de la barra inclinada [/] per separar la forma masculina de la femenina s'hauria de restringir als casos exemplificats més amunt (és oportuna, bàsicament, en la salutació d'una carta o en els impresos i els formularis electrònics de l'Administració).

Puntualitzacions sobre coordinació i concordança

- Quan cal fer una coordinació de noms relatius a persones, s'ha d'evitar que un adjectiu femení determini noms de gènere diferent. La concordança de l'adjectiu es fa amb el nom masculí, que en aquest cas s'escriu preferentment després del femení.

les alumnes i els alumnes estrangers (o bé *l'alumnat estranger*), però no *els alumnes i les alumnes estrangeres* (exemple, aquest darrer, en què la interpretació gramatical és que solament són estrangeres les alumnes)

- Quan s'usen formes dobles, és convenient no estalviar cap article i usar, en canvi, una única forma d'adjectiu o de participi.

el director o la directora

les professores i els professors afectats

les vicerectors i els vicerectors anglesos de recerca

uns becaris o unes becàries seleccionats ad hoc

- Quan el subjecte és un nom col·lectiu de persona especificat del tipus *alumnat*, *professorat*, etc., es prefereix el verb en singular.

*El professorat ha mostrat la seva satisfacció per la concessió del projecte.
El personal d'administració i serveis rebrà més formació durant l'últim trimestre de l'any.
El comitè d'empresa ha aconseguit un nou acord.*

- Quan en un complement directe o indirecte hi ha un nom col·lectiu, en pronominalitzar-se es prefereix la concordança en plural.

*El professorat ha considerat que el nou programa de correu els ha ajudat a millorar la gestió.
L'alumnat que ha qualificat el curs de bo ha indicat que el que els ha agradat més és el material docent.*

El tractament personal

En la documentació acadèmica i administrativa en general, el tractament personal preferent per no discriminar ningú per raó del sexe és el de *vós*, tant si ens adreçem a un destinatari individual com si ho fem a una pluralitat de persones. Aquest tractament no fa distinció de gènere i no presenta els inconvenients que té *vostè/vostès*, sobretot per la dificultat d'escollir els adjectius i pronoms corresponents a cada situació comunicativa (*el/la, li/els*, etc.).

Ens plau convidar-vos a [...] i no pas Ens plau convidar-lo/la a [...]

Us adreçem aquesta petició a fi de [...] en comptes de Li/els adreçem aquesta petició a fi de [...]

Aplicació pràctica

Procés d'aprovació de criteris a la Universitat de Barcelona

Els criteris lingüístics, d'estil i de convencions s'elaboren tècnicament al Servei de Llengua Catalana, des d'on es fa un treball de recerca, de consens amb altres institucions quan cal, de redacció, de validació, etc.

Posteriorment, els criteris redactats al Servei de Llengua Catalana són aprovats per la Comissió de Política Lingüística, delegada del Consell de Govern de la Universitat de Barcelona, la qual cosa els atorga el rang de normativa interna, de criteris institucionals.

Dificultats per aplicar aquests criteris

En una institució de la complexitat i les dimensions de la Universitat de Barcelona és comprensible que l'aplicació d'aquesta mena de criteris no sigui absoluta, atès que hi ha una gran quantitat de persones que redacta documents i que no tots passen pel servei lingüístic.

Des del Servei de Llengua Catalana, un cop els criteris estan aprovats, es duen a terme diverses estratègies: difusió de materials de suport que han de garantir la consulta, atenció ràpida i constant de les consultes dels usuaris, recomanacions explicitades en les correccions i traduccions que es fan dels diversos documents, etc.

En el cas d'aquests criteris en concret, a més, cal fer una gran difusió dels límits raonables d'aplicació (com pot ser desestimar l'ús constant de formes dobles, que enfarrega el text i el fa impossible de llegir), la necessitat de relativitzar la feminització, tenint en compte que no s'ha de confondre sexe amb gènere i que en català el gènere no marcat és el masculí, etc. És clar que, en aquest cas, els criteris no són estrictament lingüístics sinó ideològics i el que cal tenir molt en compte és que, per assolir una determinada meta, no se subverteixi fins a límits no acceptables la llengua.

També és cert que hi ha determinats col·lectius més proclius a tenir en compte la no-discriminació per raó de sexe, i en el cas de la UB es pot parlar, sobretot, dels de ciències de l'educació —mestres i pedagogs—, els que treballen en el camp social —Sociologia i Treball Social— o també de persones concretes que tenen una gran consciència d'aquesta problemàtica.

Així doncs, quan des del Servei de Llengua Catalana es pot actuar damunt d'un text de la Universitat de Barcelona (és a dir, quan aquest text arriba per fer-ne la correcció) el que se cerca és un equilibri entre la consideració de la no-discriminació per raó de sexe, i la llegibilitat del text, perquè hi ha la possibilitat que es feminitzin de manera desproporcionada (en qualsevol context i situació) les expressions relatives a persones o col·lectius indeterminats. I, a l'inrevés, per una manca de sensibilització, també és possible que de vegades s'ignorin o s'oblidin involuntàriament les expressions més habituals i esteses de tractament igualitari dels dos gèneres.

Sempre que l'ús de les formes dobles comporti una complicació de l'expressió escrita, una dificultat de comprensió dels textos o un allargament desproporcionat (per les formes dobles d'articles, adjectius, pronoms, participis, etc. que comporta), solem recomanar que s'apliqui el criteri natural i tradicional de la llengua —les formes úniques—, atès el valor genèric del masculí. Aquesta flexibilitat permet un estalvi

considerable de temps i de «preocupacions» estilístiques poc justificables, i afavoreix una comunicació més àgil i planera.

Igualment, a l'hora de corregir un text hi ha diversos factors que fan que l'aplicació d'aquests criteris exposats sigui més o menys flexible:

- La llargada del text: es tendeix a aplicar amb més rigor els criteris exposats en els textos llargs que no pas en els textos curts (on es podria admetre més fàcilment l'ús de les formes dobles, per exemple).
- El tipus de text: com ja s'ha vist en l'exposició, no és el mateix corregir un imprès que corregir un document argumentatiu, per exemple.
- La qualitat de l'original i la coherència interna: si un text té una qualitat lingüística alta i presenta una coherència interna en les solucions a aquest problema, el nivell de respecte a l'original a l'hora de corregir és molt més alt que si això no és així.
- L'autoria del text: el fet que un text sigui considerat institucional (emès per la mateixa Universitat de Barcelona) fa que l'aplicació d'aquests criteris sigui més rigorosa que si el text és d'un autor individual (el material docent que pertanyi a un professor concret, per exemple).
- La difusió del text: si un text ha de tenir una difusió alta entre els col·lectius de la Universitat de Barcelona (professorat, personal d'administració i serveis i alumnat) fa que l'aplicació dels criteris sigui més estricta que si la difusió és petita, externa, etc.

Malgrat tot el que s'ha comentat fins ara, però, hi ha moments en què l'aplicació d'aquests criteris és impossible. Evidentment, quan això succeeix no és mai per raons estrictament lingüístiques sinó d'altra mena. Hi ha casos concrets en què l'autor del text no vol ni sentir a parlar —malgrat tots els arguments que es puguin donar— de l'aplicació d'aquests criteris i prefereix portar a l'extrem la feminització per raons ideològiques. O bé pot ser que algun òrgan de govern, generalment pressionat per algun col·lectiu representatiu (com ara el d'estudiants), pugui forçar l'aplicació de les dobles formes fins a l'extrem —com ha passat recentment amb el text del nou Estatut que, a causa de la seva importància normativa, pot ser un precedent molt important per a un canvi d'aplicació d'aquests criteris.

Barcelona, novembre de 2003